

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Vámbéry Rusztem (1872–1948), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja

Vámbéry Rusztem jogtudós, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja 1872. február 29-én született Budapesten. A teljes neve Vámbéry Rustem Loránd Vilfried volt. 1948. október 24-én hunyt el New York Cityben. A Magyar Tudományos Akadémia 1945. május 30-án tartott közgyűlésén választotta tiszteleti tagjának.

Vámbéry Rusztem Vámbéry Ármin (1832–1913), a nemzetközileg is nagyra értékelt orientalista, a Magyar Tudományos Akadémia rendes, tiszteleti és igazgatósági tagjának és Arányi-Rechnitz Kornélia egyetlen gyermeke. Úgy véljük, hogy nem érdemtelen utalni arra, hogy Vámbéry Rusztemet 1872. június 2-án keresztelte meg Török Pál református lelkész a Kálvin téri református templomban. Vámbéry Rusztem keresztszülei: Csengery Antal, a Magyar Tudományos Akadémia rendes, igazgatósági tagja, egyben másodelnöke és neje, König Róza, Pulszky Ágost, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Pulszky Polixénia, valamint az 1841-ben született, akkor még trónörökös Edward Hailstone esquire, walesi herceg, a későbbi VII. Eduard (Albert Edward of Saxe-Coburg and Gotha) brit uralkodó (1901–1910) volt.

A budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen, majd a hallei egyetemen folytatott jogi tanulmányokat. 1896-ban fejezte be a tanulmányait. Még ebben az évben tette le az ügyvédi vizsgát.

Vámbéry Rusztem 1899. május 9-én Budapesten, a Terézvárosban kötött házasságot Vámosy Olga Róza Júliával. A házasságból két gyermek, György és Róbert született.

Vámbéry Ruzstem jogászként elsősorban büntetőjoggal és büntetőeljárási joggal foglalkozott. A kriminológia elismert, nemzetközileg is ismert szakértőjének számított. 1896-tól az Igazságügyi Minisztériumban a törvény-előkészítési osztályon töltött be komoly szerepet. 1913-ban vonult vissza mint királyi táblai bíró.

Vámbéry Ruzstem 1903 és 1915 között a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen a büntetőjog magántanára volt, a magántanári habilitáció megszerzését követően. 1915-ben kapott ugyanezen az egyetemen rendkívüli tanári kinevezést.

Tagja volt a Társadalomtudományi Társaságnak és a Huszadik Század folyóiratnak. Említést érdemel, hogy választmányi tagja volt a tekintélyes International Law Association-nek. Szociológiai munkásságára tekintettel, annak elismeréseként a Deutsche Soziologische Gesellschaft tiszteleti tagjává (Ehrenmitglied) választotta.

Vámbéry Ruzstem politikával az 1914-ben megalakult (Országos) Polgári Radikális Pártban kezdett foglalkozni. A párt elnökévé is megválasztották. Ebben a tisztségében az Őszirózsás Forradalmat követően, 1919-ben a Nemzeti Tanács tagja lett.

1919-ben megfosztották egyetemi katedrájától. 1920-ban ügyvédi irodát nyitott, és ügyvédként dolgozott.

Jelentős politikai természetű perekben lépett fel védőként. Például szerepelt az 1920-ban sorra került népbiztosperben. Védői szerepet vállalt József Attila első, 1924-ben tartott perében. Ugyancsak védő volt az 1934–1935-ben sorra került második Rákosi-perben.

Csatlakozott a Függetlenségi 48-as és Kossuth Párthoz. A Függetlenségi 48-as és Kossuth Párt 1923-ban egyik alelnökévé választotta. Itt említjük meg, hogy dokumentumok hiányában nem bizonyított, miszerint Vámbéry Ruzstem a szabadkőműves Martinovics-páholy tagja lett volna. Vámbéry Ruzstem meghatározó szerepet töltött be a Magyar Fabiánus Társaságban, mely az 1884-ben Londonban megalakult, az Angol Munkáspárthoz kötődő, napjainkban is aktív, a jeles római hadvezérről és politikusról, Quintus Fabius Maximus („Cunctator”)-ról elnevezett Fabian Society (Fabiánus Társaság) tevékenységét és szociális ideáit követő magyarországi szervezete volt.

1913 és 1934 között a Jogtudományi Közlöny, 1926 és 1938 között pedig a Századunk szerkesztője volt. 1919–1923 között több tanulmányt publikált az Aurórában, 1921–1923 között pedig a Független Szemlében.

Vámbéry Ruzstem 1938-ban elhagyta Magyarországot, és Londonban telepedett le. Nem sokkal később az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. Az USA-ban a baloldali magyar emigrációhoz csatlakozott. Külföldön

kifejtett politikai tevékenysége miatt 1941-ben megfosztották magyar állampolgárságától.

1945 tavaszán tért vissza Magyarországra. Hazatérését követően egyike lett annak a nyolc kiemelkedő közéleti személyiségnek, akiket az alakuló Ideiglenes Nemzetgyűlés saját döntése alapján meghívott képviselőnek.

Vámbéry Rusztemet az 1945 novemberében tartott országgyűlési választásokat követően az alakuló Országgyűlés ismét behívta mint a tíz (később tizenkettő) meghívott képviselő egyikét. Mivel az ezt lehetővé tévő törvényt időközben hatályon kívül helyezték, még az 1947-es választások előtt parlamenti mandátuma lejárt.

1947. szeptember 5-i hatállyal nevezték ki, még a koalíciós időkben, Magyarország washingtoni követének. Követi tisztségéről azonban politikai okokból, jó fél évvel később, 1948. május 2-án lemondott. Lemondását követően nem tért vissza hazájába, hanem az Amerikai Egyesült Államokban maradt. Néhány hónappal később, október 24-én váratlanul hunyt el New York Cityben.

Vámbéry Rusztem a kriminológia egyik első, jeles művelője volt Magyarországon. A fiatalkori bűnözés kérdése is erősen foglalkoztatta, ezen a területen is úttörő a munkássága. Több munkáját idegen nyelveken, angolul és németül publikálta. Különös figyelmet fordított a külföldi büntetőjogi törvényhozás ismertetésére Magyarországon. Feladatának tekintette a hazai büntetőjog és büntetőeljárás jog ismertetését a külföldi szakközönség számára.

Említést érdemel, hogy a Magyar Kriminológiai Társaság 1984-ben Vámbéry Rusztem Emlékérem néven díjat alapított a büntetőpolitikai tevékenységben, főleg a kriminológiai tudományos kutatásokban kiemelkedő szakemberek munkájának elismerésére.

Hamza Gábor

Vámbéry Rusztem főbb művei

A relegatio eredményei és büntetési rendszerünk reformja. Budapest, 1898; *Büntetőpolitikai követelések.* Budapest, 1900; *A házasság védelme a büntetőjogban.* Budapest, 1903; *A német büntetőtörvénykönyv revíziója.* Budapest, 1903; *Büntetőjog és etika.* Budapest, 1906; *Extradition treaties.* Budapest, 1908; *The territorial conflict of criminal law.* Budapest, 1908; *Büntetőjog. I–II.* Budapest, 1913; *Ungarisches Jugendgerichtsgesetz.* Berlin, 1914; *A bűnvádi perrendtartás tankönyve.* Budapest, 1916; *A fiatalkorúak bírósága a háború alatt és a háború után.* Budapest, 1916; *A fiatalkorúak büntetőjoga az újabb külföldi törvényhozásban.* Budapest, 1918; *Sajtóbilincsek és sajtóabszolgák.* Budapest, 1927; *Az élő múlt.*

Budapest, 1931; *Háború és jog*. Budapest, 1933; *Eretnek magyarázatok a nacionalizmusról*. Budapest, 1936; *A háborútól a békéig*. Budapest, 1938; *The Hungarian Problem*. (Jászi Oszkár bevezetőjével) New York, 1942 és *Hungary – to be, or not to be*. New York, 1946.

Felhasznált irodalom

Csécsey Imre: Vámbéry Ruzstem. *Huszedik Század* 1948; Hazai György: *Vámbéry Ármin*. Budapest, 1976; Gergely Ernő: *Az Országos Munkásjogvédő Iroda története*. Országos Ügyvédi Tanács és a Budapesti Ügyvédi Kamara, Budapest, 1985; Nagy Csaba: *A magyar emigráns irodalom lexikona*. Budapest, 2000; Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Iratok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez 1918–1950*. Budapest, 2001 és Vámbéry Ármin felnőttkori családi viszonyai – vázlat a Vámbéry családról. (The family of Arminius Vámbéry in his adulthood – a sketch about the Vámbéry family). In: *'Ábrándjaink kora' X. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Ed. Keller L. Dunájska Streda, 2013, 161–177.